

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ИНСТИТУТ**

СТУДИИ

ВЪЗПИТАВАНЕ НА МУЗИКАЛЕН СЛУХ НА НАРОДНОСТНА ОСНОВА ЧРЕЗ ТВОРЧЕСТВОТО НА БЪЛГАРСКИТЕ КОМПОЗИТОРИ

Нина Начева

Една от глобалните задачи на обучението по солфедж, е да изгради активност на музикалния слух, в синхрон със съвременните интонации. В този продължителен процес, решаваща роля има подборът на солфеджен материал. Възможностите, които той предоставя за музикално-слухово развитие в сферата на професионалното музикално възпитание, очертават една от актуалните тенденции в неговото развитие – обучение на народностна основа. Макар и не нова, възникнала в началото на миналия век¹, тя винаги е била съвременна, перспективна и ще продължава да привлича вниманието на българските педагози. Ако трябва да се изясни съдържанието на понятието „възпитание на музикален слух на народностна основа”, ще конкретизираме, че то съчетава използване на образци от фолклорното ни наследство и творчеството на българските композитори.

Интеграционните връзки между българското композиторско творчество и обучението по солфедж оказват влияние за слуховоинтонационното възпитание. Подчертаният народностен характер на музикалния материал, съдейства за изучаване и осъзнаване на специфичните особености на фолклорните образци, възпитава музикалния слух и вкус. Така се осигурява съчетаване на органическата връзка между развитието на музикално-художественото мислене и овладяването на спецификата на българската народна музика в ладово, интонационно и метроритмично отношение. Натрупаният слухов опит допринася за осмисляне особеностите в музикалната изразност на композиторите от различни поколения.

Настоящото изследване има за цел да установи и определи мястото на българското композиторско творчество в солфеджната литература, чрез

което да се проучи ролята му като средство за възпитание на музикалния слух на народностна основа и да се изяснят възможностите, които то предоставя в сферата на музикалноруховото развитие. Да се представи ролята на интеграцията между обучението по солфедж и музикалния фолклор и едновременно с това да се докаже връзката между фолклор – композиторско творчество – съвременно музикално мислене.

Обект на изследването е българското композиторско творчество в часовете по солфедж, като компонент на народностното възпитание.

Методико-практическа постановка на проблема

Идеята за възпитаване на музикалния слух на народностна основа се появява най-напред в системата на масовото музикално възпитание². Утвърдила се като прогресивна музикално-педагогическа тенденция, тя съвсем естествено намира реализация и в професионалното музикално образование. Сред педагозите, които работят в тази област и допринасят за изграждане на музикалния слух на народностна основа в обучението по солфедж ще посочим: **Иван Пеев, Асен Диамандиев, Здравко Манолов, Камен Попдимитров, Звезда Йонова-Тодорова, Дора Славчева** и др. За да се установят възможностите, които българското композиторско творчество предоставя в адаптацията му към солфеджното обучение, е необходимо да се направи преглед и анализ на практичките пособия, в които българското композиторско творчество е застъпено. За по-голяма конкретност ще изложим в хронологическа последователност практичките солфеджни пособия, в които то намира приложение:

ТАБЛИЦА
на
**ПРАКТИЧЕСКИТЕ ПОСОБИЯ ПО СОЛФЕЖ, В КОИТО СЕ ИЗПОЛЗВА
БЪЛГАРСКОТО КОМПОЗИТОРСКО ТВОРЧЕСТВО**

Композитори	Солфеджни пособия
Емануил Манолов (1860–1920)	„Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфеджи“; „Начални солфеджи“, част първа; „Избрани солфеджи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Ангел Букорещлиев (1870–1950)	„Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфеджи“; „Начални солфеджи“, част първа; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфеджи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Панайот Пипков (1871–1942)	„Избрани солфеджи из творчеството на българските композитори, част първа“.

Добри Христов (1875–1941)	„Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част първа и втора; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Александър Кръстев (1879–1945)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Маестро Г. Атанасов (1882–1931)	„Начални солфежи“, част първа; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Драгия Тумангелов (1886–1963)	„Начални солфежи“, част първа; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Никола Атанасов (1886–1969)	„Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Александър Морфов (1889–1934)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Андрей Стоянов (1890–1963)	„Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Асен Карастоянов (1893–1976)	„Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Петко Стайнов (1896–1977)	„Солфежи на народностна основа, част първа“; „Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Панчо Владигеров (1899–1978)	„Солфежи на народностна основа, част първа“; „Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – едногласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Начални солфежи“, част: четвърта, шеста и седма; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.

<p>Веселин Стоянов (1902–1969)</p>	<p>„Солфежи на народностна основа, част първа“; „Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – едногласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: пета, шеста и седма; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.</p>
<p>Филип Кутев (1903–1982)</p>	<p>„Музикални диктовки на народностна основа – едногласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Начални солфежи“, част седма; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“; „Музикални диктовки върху български интонации и метроритми“; „Обработки на народни песни за часовете по солфедж“.</p>
<p>Георги Димитров (1904–1979)</p>	<p>„Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Начални солфежи“, част първа; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.</p>
<p>Любомир Пипков (1904–1974)</p>	<p>„Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – едногласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: първа, втора и пета; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.</p>
<p>Георги Златев-Черкин (1905–1977)</p>	<p>„Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.</p>
<p>Иван Пеев (1907–1981)</p>	<p>„Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: втора, трета, четвърта, пета, шеста и седма; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“.</p>
<p>Марин Големинов (1908–1992)</p>	<p>„Солфежи на народностна основа, част първа“; „Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: първа, втора,</p>

	трета, четвърта, пета, шеста; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Светослав Обретенов (1909–1995)	„Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част първа“.
Йоско Йосифов (1911–2001)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.
Парашкев Хаджиев (1912–1992)	„Солфежи на народностна основа, част първа“; „Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Начални солфежи“, част: първа, втора, четвърта, пета и шеста; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Илия Илиев (1912–1990)	„Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.
Асен Диамандиев (1915–2009)	„Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: първа, втора, трета, четвърта, пета, шеста и седма; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“; „Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми“; „Обработки на народни песни за часовете по солфеж“.
Петър Христосков (1917–2006)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.
Димитър Петков (1919–1997)	„Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Виктор Райчев (1920–1999)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.

Бенцион Елизер (1920–1993)	„Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: четвърта и шеста; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.
Тодор Попов (1921–2000)	„Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.
Александър Райчев (1922–2003)	„Музикални диктовки на народностна основа – двугласни“; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи“; „Начални солфежи“, част: първа, втора, четвърта, пета, шеста и седма; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Лазар Николов (1922–2005)	„Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Стефан Ременков (1923–1988)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“
Петър Ступел (1923–1997)	„Начални солфежи“, част трета; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.
Константин Илиев (1924–1988)	„Солфежи на народностна основа, част втора“; „Музикални диктовки на народностна основа – тригласни“; „Начални солфежи“, част: четвърта и пета; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Здравко Манолов (1925–1983)	„Начални солфежи“, част: втора, трета, пета, шеста и седма; „Солфежи, част осма“; „Курс за изучаване на едногласна диктовка“; „Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“.
Николай Кауфман (1925)	„Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми“; „Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми“; „Обработки на народни песни за часовете по солфез“.
Симеон Пиронков (1927–2000)	„Курс за изучаване на двугласна диктовка“; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора“.

Кирил Цибулка (1927–1997)	„Начални солфежи”, част втора.
Иван Маринов (1028–2003)	Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”.
Димитър Тъпков (1929)	„Курс за изучаване на едногласна диктовка”; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”.
Жул Леви (1930–2006)	„Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка”; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”.
Стефан Кънев (1930–1991)	„Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми”; „Обработки на народни песни за часовете по солфеж”.
Пенчо Стоянов (1931)	„Начални солфежи”, част шеста; „Курс за изучаване на едногласна диктовка”; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка”; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”; „Обработки на народни песни за часовете по солфеж”.
Цветан Цветанов (1931–1982)	„Начални солфежи”, част: пета и шеста; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка”; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми”.
Димитър Христов (1933)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”.
Иван Спасов (1934–1996)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми”; „Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми”.
Васил Казанджиев (1934)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”.
Красимир Кюркчийски (1936)	„Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”; „Обработки на народни песни за часовете по солфеж”.
Николай Стойков (1936)	„Обработки на народни песни за часовете по солфеж”.
Петър Лъондев (1936)	„Обработки на народни песни за часовете по солфеж”.
Милчо Левиев (1937)	„Солфежи, част осма”; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори, част втора”; „Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и

Оценявайки съвсем правилно и точно ролята на народността на възпитание на музикалния слух, един от създателите на българската методика на обучението по солфедж – **Иван Пеев**, използва в своята солфеджна система много народни песни и откъси от произведения на българските композитори. Чрез тях той онагледява музикалноизразните елементи и осъществява на практика начално и професионално слухово развитие. Затова в практическите му солфеджни пособия, е отделено особено внимание на интонационните, ладовите и метроритмичните особености на българското народно творчество.

Най-изчерпателно и задълбочено този проблем е представен в сборниците – „**Солфеджи на народностна основа**”, част първа и втора. Съдържащи значително голям брой откъси из творчеството на българските композитори, те провокират интерес и мотивират желание за осъществяване на солфеджните дейности. Включени са подбрани откъси от различни жанрове из творчеството на **Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Любомир Пипков, Марин Големинов, Светослав Обретенов, Парашкев Хаджиев, Константин Илиев, Георги Иванов и Тодор Попов**. На преден план изпъква и се откроява педагогическата целесъобразност при подбора и подреждането на музикалния материал. Възпитаването на музикалния слух започва с овладяване на йонийски и еолийски лад, миксолидийски, дорийски и фригийски видове, „изложени в различни гами”. Първоначално солфеджният материал включва прости размери и несложни ритмични групи. Постепенно той се усложнява в интонационно и метроритмично отношение. Следва запознаване с неравноделни и променливи размери, хетерометрични редици, усложняване на метроритъма. Солфеджите с модулативни отклонения и модуляции внасят ладово и тонално разнообразие. Най-често те представляват преминаване от тетраход или пентаход с един тонов състав, в тетраход или пентаход с друг тонов състав; от диатоничен в хроматичен звукоред или обратно. Това е често срещано явление в българското народно творчество. Адаптиран към образователните проблеми на обучението по солфедж, съобразно степента на развитие на музикалните способности и възрастовата нагласа на обучаваните, музикалният материал обхваща ладовоинтонационните, мелодичните и метроритмичните особености характерни за народната музика. Със своята многостранност и широкообхватност откъсите се оказват подходящо средство за придобиване на теоретични знания в областта на музикално-изразните елементи. Обучаваните се запознават със строежа на старинните ладове, интонационните и мелодичните особености на народното творчество, неравноделните метруми и размери и характерните за него ритми. Така се осъществява едновременно придобиване на теоретични знания, развитие на музикалните

способности на обучаваните и разширяване на тяхната музикална култура. Със своята актуалност, художественият материал отговарят на съвременните задачи на дисциплината солфедж – възпитаване на музикалния слух и вкус, чрез българския музикален фолклор, който допринася за приобщаване на музикалните възприятия към интонационните проблеми на нашето композиторско творчество. Освен това, той има сравнително широко предназначение – за детските музикални школи, музикалните училища, самообразоващите се, висшите педагогически училища и студентите от Консерваторията.

Друго практическо солфеджно пособие на Иван Пеев и Асен Диамандиев, чрез което е реализирана идеята за използване на откъси от произведения на българските композитори в часовете по солфедж във връзка с народностното възпитание на музикалния слух, а сборникът – **„Музикални диктовки на народностна основа“**, в три части – едногласни, двугласни и тригласни. Предназначени за практическа реализация на една от сложните аналитико-синтетични дейности, те са първи по рода си. При подбора на материала авторите са включили автентични мелодии и откъси от творчеството на българските композитори. Техният брой се увеличава значително, в пособията с двугласни и тригласни диктовки. Подредени съобразно трудността и задачите на обучението по солфедж, те осигуряват „органическа връзка между развитието на музикално-художествената мисъл на учащите се“³ и овладяването на музикално-изразните елементи. Развитието на ладотоналния усет се осъществява в същата последователност в сборниците „Солфеджи на народностна основа“: йонийски, еолийски, миксолидийски, дорийски и фригийски ладове. Чрез метроритмичната структура на примерите се предвижда овладяване на метруми и размери, с характерна за българското народно музикално творчество ритмика – прости, сложни, неравноделни и безмензурни. Музикалните диктовки включват откъси от произведения на следните композитори: **Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев, Добри Христов, Асен Карастоянов, Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Филип Кутев, Георги Димитров, Любомир Пипков, Марин Големинов, Светослав Обретенов, Парашкев Хаджиев, Илия Илиев, Димитър Петков, Тодор Попов, Александър Райчев, Асен Диамандиев, Константин Илиев** и много други.

Изключителното ладово разнообразие, застъпено в откъсите от композиторското творчество, способства за активизиране на мелодическия слух, ладовия усет, музикалнослуховите представи и интерваловия усет. Адаптирането на метроритмичното му многообразие към солфеджите

дейности, е във връзка с проблемите при развитие на метроритмичния усет. Полифоничните и хармонични двугласни и тригласни откъси, в които се наблюдава влияние на народното многогласие, съдействат за развитие на усета за многогласие. Характерният колорит в тях, равнопоставеността на консонантни и дисонантни съзвучия, обогатяват слуховия опит и подпомагат еволюцията на развитието на музикалния слух. Опирайки се изцяло върху оригиналността и спецификата на българския музикален фолклор, на взаимното влияние между народното и композиторското творчество, отнасящо се до средствата на музикалната изразност, авторите на сборниците осъществяват на практика идеята за народностно музикално възпитание. Всичко това е безспорно доказателство, че съществена основа, върху която е построено учебното съдържание, е народното и професионалното творчество. Именно тази основа авторите използват като средство за музикалнослухово развитие в професионалното обучение.

Интеграционните връзки между музикалния фолклор, българското композиторско творчество и обучението по солфедж оказват влияние върху слуховоинтонационното възпитание. Подчертаният народностен характер на музикалния материал съдейства за изучаване и осъзнаване на народностните интонации и метроритми, възпитава музикалния слух и вкус. Така се осигурява съчетаване и органическа връзка между развитието на музикално-художественото мислене и овладяването на спецификата на българската народна музика в ладово, интонационно и метроритмично отношение. Натрупаният слухов опит допринася за осмисляне особеностите в музикалната изразност на композиторите от различни поколения.

Идеята за възпитаване на музикалния слух на народностна основа чрез българското композиторско творчество изцяло намира практическа реализация в сборника на Иван Пеев и Асен Диамандиев „**Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи**”. Материалът съдържа хармонизации и обработки от народни песни и откъси от музикалното творчество на българските композитори. Подбрани са заглавия от: **Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев, Добри Христов, Веселин Стоянов, Любомир Пипков, Марин Големинов, Димитър Петков, Бенцион Елиезер, Александър Райчев, Асен Диамандиев и Иван Пеев.**

Акцентът пада върху развитието на усета за многогласие, чрез усвояване на неговите особености в музикалния фолклор. Основната цел се осъществява чрез осъзнаване на самобитността му, която е вплетено в професионалното творчество. Значителната самостоятелност на гласовете, е резултат на народнопесенната импровизационност. Многогласната тъкан, опираща се върху основата на ладовите и ритмометричните закономерности

на народните образци, се характеризира с голямо разнообразие на хармоничните и полифонични средства. Най-често образуваните интервали в многогласната фактура са секунди, терци, кварта (по-рядко квинти), при което дисонантните съзвучия се отвеждат свободно – с честа употреба на бурдон, паралелни секунди, кръстосване на гласовете. В двугласните солфежи мелодията се изпълнява от първи глас. Вторият глас, чрез исов тон, е обикновено върху тоника. При ладова промяна той я отразява. Колкото повече са промените, толкова вторият глас е по-раздвижен. Свързането на хармоничните съчетания – дисонантните интервали и акорди в тригласните и четиригласните песни – не се осъществява със средствата на класическата хармония. Солфежите предлагат народни интонации, метроритми и многогласие, оригинално претворени чрез средствата на съвременното музикално мислене.

В практическото пособие „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи”, са включени следните неравноделни размери: $5/8^4$, $5/16^5$, $7/8^6$, $7/16^7$, $13/16^8$ и солфежи с променливи размери⁹.

Вгледаме ли се по-задълбочено в подбрания художествен материал, ще открием неизбежно богата палитра от разнообразие на музикално-изразните средства, пресъздаващи характерната интонационна и стилистична атмосфера на българските фолклорни образци. Необходимо е да се отбележи голямото сходство между българското народно и композиторско творчество. Ярък пример е песента на Любомир Пипков „Нани ми, нани Дамянчо”.

Нотен пример № 1

Бавно, протяжно Л. Пипков - из "Нани ми, нани Дамянчо"

The musical score is written in 5/8 time. The first system consists of two staves. The upper staff is a vocal line starting with a rest, followed by a melodic phrase with dynamics *p* and *mf*. The lower staff is a piano accompaniment featuring triplets and a steady eighth-note pattern. The second system continues the piece with similar textures and dynamics, including *mf* and *p* markings.

За основна тема в нея е използвана народна мелодия в бихармоничен мажан. Свободното импровизационно движение на гласовете, пластичните им очертания на фона на основната мелодия придават кантиленна изразност.

Характерна особеност е полифоничното гласоводене и орнаментиката на партиите. Служейки си със средства, които отразяват специфичните особености на нашия национален музикален фолклор композиторът ги претворява чрез ярко индивидуален изказ, който представлява художествена ценност.

Адаптирането на гореизброените особености на фолклорните образци към солфеджната методика е съобразно с певческата теситура. Ето защо, тоналното разнообразие на откъсите е голямо. Музикално-художественият материал е подчинен на солфеджните проблеми. Той се оказва ефективно средство за осъществяване целите и задачите на обучението по солфедж. Така се постига интеграция между фолклорните образци, композиторското творчество и обучението по солфедж в теоретико-практически аспект.

Характерните особености на българската мелодика, ладовост, метроритъм и хармонични подходи съпътстват методико-практическата система на обучението по солфедж на Иван Пеев. Сравнително голям е броят на използваните откъси от българското композиторско творчество в поредицата „**Начални солфеджи**” в съавторство с Асен Диамандиев и Здравко Манолов, в осем части.

В първа част от поредицата, за слухово-подражателно пеене и пеене по ноти са включени песни от: **Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев, Добри Христов, Маестро Георги Атанасов, Добри Чинтулов, Драгия Тумангелов, Любомир Пипков, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Асен Диамандиев, Георги Димитров, Александър Райчев** и др. Натрупването на музикално-слухови представи е предмет на системни и целенасочени занимания. То се основава на слухово-подражателно заучаване на песни и откъси от народната музика и българското композиторско творчество. Художественият материал е изходна база за начално музикално възпитание на децата. Чрез него се постигат едновременно различни задачи:

- формира се емоционална отзивчивост и активност на възприятието;
- развиват се музикалните способности;
- извършват се различни наблюдения за осъзнаване на музикално-изразните елементи;
- изграждат се критерии за интонационна и ритмическа точност при пеене;
- създават се вокално-певчески и изпълнителски умения.

Владотонално отношение са застъпени разнообразни песни и мелодии. Те обхващат хармонически и монодически ладови структури. Предвидени за подражателно заучаване са песни в неравноделни размери. Дадена е и кратка биографична информация за композиторите **Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев и Добри Христов**.

В част втора от поредицата, във връзка с обогатяване на слуховите представи, са използвани песни и откъси предимно от произведения на: **Добри Христов, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Здравко Манолов, Кирил Цибулка, Асен Диамандиев** и др. При решаване на проблемите, свързани с формиране и развитие на усет за многогласие, са въведени и използвани авторски песни на: **Добри Христов, Иван Пеев и Асен Диамандиев**. Най-често те започват в унисон, след което мелодията се изпълнява от единия от гласовете, а другият е лежащ – исов. Двугласът се появява на определени места — например в припева („Гайда” и „Наше село” на Добри Христов, „Самодеев колектив”, „Лична девойка”, „Гайда” на Иван Пеев). Тези особености са характерни за двугласните народни песни. Те предоставят възможност за диференциране на партиите и прозвучаващите хармонични интервали. При този вид двуглас се изработва умение за поддържане точната височина на лежащия глас и същевременно се следи за изпълнението на другия. В пособieto са включени и кратки двугласни канони на **Илия Илиев, Иван Пеев, Парашкев Хаджиев, Здравко Манолов** и др. Те са предвидени за слухово подражателното пеене, пеене с тонови имена и за анализ. Използвани са песни и откъси от произведения със съпровод за пиано на: **Добри Христов, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Иван Пеев, Здравко Манолов, Асен Диамандиев** и др.

В трета част от поредицата „Начални солфежи” основен материал при решаване проблемите на слуховото развитие, са песни от българските композитори: **Марин Големинов, Иван Пеев, Здравко Манолов, Асен Диамандиев и Петър Ступел**. Чрез подбраните песни и упражнения се цели натрупване на нови слухови представи, необходими за по-нататъшното обучение. Правят се наблюдения върху елементите на музикалната изразност, с оглед тяхното осъзнаване. Проблемът за възпитание на музикалния слух, върху основата на музикалното ни творчество налага необходимост от овладяване на някои старинни ладове. То започва с осмисляне на миксолидийски (чрез „Септемврийско хоро” на Парашкев Хаджиев) и фригийски („Песен за шуреца” на Парашкев Хаджиев) лад. От методическа гледна точка тяхното овладяване е свързано с осмисляне на интервал малка и голяма секунда, както и със съпоставяне на мелодии в

мажорно и минорно ладово наклонение. Предвидени за подражателно изпълнение са неравноделните размери 5/8 („Фиданка” на Асен Диамандиев) и 9/8 („Гатанка” на Асен Диамандиев).

Преобладаващ е броя на заглавия от български автори в четвърта част на поредицата „Начални солфежи”: **Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Александър Райчев, Бенцион Елиезер, Константин Илиев, Иван Пеев и Асен Диамандиев.** Чрез заучаване по слух на мелодии от посочените български композитори се разширяват музикалните представи, обогатява се слуховия опит в интонационно и метроритмично отношение на народностна основа. Във връзка с овладяването на интервал голяма секста, се осъществява теоретично и практическо осмисляне на дорийски лад („Лагерно хоро” на Парашкев Хаджиев, „Есенен дъждец” на Иван Пеев, „Златолиста есен” на Нейчо Русев). Предвидено е теоретично и практическо овладяване на неравноделните размери: 7/8 („Гайда”, „Череша” на Иван Пеев; „Малката черешка” на Асен Диамандиев; „Лагерно хоро” на Парашкев Хаджиев) и 9/8 („Златолиста есен” на Нейчо Русев).

В следващата – пета част от пособието, наред с откъси от произведения на: **Веселин Стоянов, Любомир Пипков, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Александър Райчев, Константин Илиев, Цветан Цветанов,** са включени предимно солфежи и песни от авторите на пособието: **Иван Пеев, Здравко Манолов и Асен Диамандиев.** Тук се наблюдава усложняване на солфегния материал в мелодическо и ритмическо отношение¹⁰. Целта е да се придобият ладотонални бързини, акцентирайки върху развитие на усет за многогласие.

Тенденцията за приложение на откъси от българското композиторско творчество в часовете по солфегж продължава и в следващите части от „Начални солфежи”. В шеста част от поредицата като основен художествен материал са използвани откъси, солфежи и песни от българското композиторско творчество: **Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Бенцион Елиезер, Александър Райчев, Пенчо Стоянов, Цветан Цветанов, Георги Костов, Иван Пеев, Здравко Манолов и Асен Диамандиев.** Те поставят нови солфегжни проблеми, съдействат за усъвършенстване на музикалните способности. Благодарение на тях е възможно осъзнаване на специфичните особености на композиторите от различни поколения.

В музикално-художествения материал, използван в седма част от пособието, преобладават отново откъси от творчеството на българските

композитори: **Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Филип Кутев, Александър Райчев, Иван Пеев, Здравко Манолов и Асен Диамандиев.** Едногласните, двугласните и тригласните етюди и солфежи са систематизирани по трудност. Обогатени в интонационно, ладово-хармонично и метроритмично отношение отразяват връзката между народното и личното музикално творчество. Те са безспорно доказателство за мястото и ролята, на композиторското творчество в солфежното обучение. Авторите на пособията представят на практика своята концепция да използват характерните особености на българската мелодика, метроритмика, ладовост и хармонични подходи, чрез подбирането на примери от професионалното ни творчество, като средство за възпитание на музикалния слух на народносна основа.

Последната част “Солфежи, ч. VIII”, която вече не се нарича „Начални солфежи”, предлага едногласни и многогласни солфежи, създадени с техники на съвременната музиката. Тя е още едно доказателство за ролята, която българското композиторското творчество заема в солфежното обучение, за правилното отношение към съвременното претворяване особеностите на фолклора. В сборника са включват музикални примери с тонални отклонения, модуляции и сложни интервалови движения, остри хармонични съзвучия и сложна метроритмика. Тяхното изпълнение се основава на активен интервалов, ладотонален, метроритмичен усет и усет за многогласие. Използвани са произведения от следните автори: **Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Любомир Пипков, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Александър Райчев, Милчо Левиев, Георги Димитров,** етюди от **Иван Пеев, Здравко Манолов и Светла Кръстева.** Характерните особености на българските метроритми и ладова организация са представени изчерпателно чрез значително голям брой откъси от творчеството на българските композитори¹¹. Чрез тях се разкрива връзката между фолклор – композиторско творчество – съвременна музикално мислене. Затова те разкриват възможност за запознаване и приспособяване към съвременните музикални явления.

Идеята за възпитаване на музикалния слух на народносно основа намира практическа реализация в пособията на Иван Пеев и колектив, предназначени за изучаване на музикалната диктовка. Тя е застъпена чрез тенденцията за стилово, интонационно, ладово и жанрово многообразие. В първата част от поредицата „**Курс за изучаване на едногласна диктовка**”, в съавторство със Здравко Манолов, са приложени мелодии от българското композиторско творчество. Обособени в раздел седми, те

затвърждават представите за монодическите ладови структури и неравноделните размери. Особено интересни са диктовките в неравноделни размери, в които е отразено голямото ритмично богатство на нашата народна музика. „Тези примери, освен знания за творби на български композитори, показват на учащите се и интонационната и метроритмична връзка с народнопесенното творчество, връзка, характерна за стила им, което има възпитателно значение.“¹² Авторите считат, че с това се придават национален облик на пособието и българска интонационна основа за възпитаването на музикалния слух. Приложени са откъси от творчеството на: **Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Любомир Пипков, Марин Големинов, Светослав Обретенов, Парашкев Хаджиев, Александър Райчев, Константин Илиев, Здравко Манолов, Пенчо Стоянов и Димитър Тънков.**

В учебното пособие „**Курс за изучаване на двугласна диктовка**“, в съавторство със Здравко Манолов и Светла Кръстева, броят на художествените примери от творчеството на българските композитори е значително голям: **Никола Атанасов, Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Марин Големинов, Парашкев Хаджиев, Димитър Петков, Александър Райчев, Здравко Манолов, Константин Илиев, Симеон Пиронков и др.** Подчертаната самостоятелност на гласовете, слабата подвижност на втория глас, дисониращите хармонични съчетания, често срещаното двусосовие, чрез очертаване на два тонални центъра, нередките скокове на втори глас на трета степен, когато мелодията се движи около нея; подчертаването основата на временно тонално отклонение – всичко това доказват връзката между народното многогласие и композиторското творчество. Художественият материал е базата, върху която се изграждат полифоничният слух и способността за емоционално възприемане и анализиране на елементите на полифоничната тъкан.

В труда „**Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка**“, в съавторство със Здравко Манолов, е предложен богат материал от примери-диктовки от музикалната литература, подредени според вида на използваните хармонически средства. Отделено е специално внимание на българското композиторско творчество. То е обособено в раздел 14 – „Примери от българската музикална литература“¹³. Приложени са откъси от произведения на: **Ангел Букорещлиев, Добри Христов, Андрей Стоянов, Марин Големинов, Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Любомир Пипков, Парашкев Хаджиев, Александър Райчев и Цветан Цветанов.** Включени са още примери от произведения на композиторите: **Георги Златев-Черкин, Филип Кутев, Светослав Обретенов, Лазар Николов, Жул Леви, Георги**

Димитров, Здравко Манолов и Пенчо Стоянов. Обзорът на художествения материал разкрива наличието на голямо разнообразие на хармонични и полифонични средства, използвани в педагогическия процес при решаване на една от трудните задачи – развитие на усет за многогласие. Едновременно с това отразява и интонационните, ладовите, и метроритмичните особености на фолклорните образци, оказали влияние върху композиторското творчество, разкриващи възможност за теоретично и практическо овладяване.

В резултат на направеното проучване се налага следният извод: за развитие на музикалния слух в системата на професионалното музикално възпитание, значителен дял заемат освен подобрени народни песни, обработки и откъси от личното музикално творчество на българските композитори. Благодарение на тях се съдейства за откриване на ефективни подходи за перспективно формиране и развитие на музикалния слух, подпомага се съвременната практика, допринася се за обогатяване на традицията и осъществяване на връзката ѝ със съвременността. На основата на подобрения художествен материал, наред с осъществяване на образователните задачи в обучението по солфедж – нотно оgramотвяване и развитие на основните музикални способности, се създава позитивно отношение към музикалното ни наследство. Използваните специфичните особености на българското музикално творчество са в услуга на реализацията целите и задачите на солфеджното обучение. Направеното изследване безспорно констатира този факт.

В сборниците „Избрани солфеджи из творчеството на българските композитори”, ч. I и II от Камен Попдимитров и Звезда Йонова – Тодорова, е продължена линията на историческия стилос подход. Целта е да се възпита музикален слух върху български народни интонации и метроритми, претворени в творчеството на българските композитори. Освен за решаване на проблемите за музикалноруховото развитие, художественият материал съдейства и за обогатяване на музикалната култура на обучаваните в областта на история на българската музика, и по-точно за запознаване с творчеството на композитори от различни поколения – от първото поколение – до по-младата генерация. Художественият материал е значителен по своя обем. Подреден е в хронологически ред. Едногласните, двугласните, тригласните и четиригласните откъси насочват изцяло вниманието на обучаваните към индивидуалните закономерности на българското композиторско творчество, внедряват любов към музикалното ни наследство. Чрез използването на типични примери от възможно най-голям брой композитори в разнообразни жанрове са застъпени интересни

интонационни, тонални, интервалови и метроритмични проблеми. Освен това, те са възможност за овладяване на особеностите в творчеството на български композитори.

Подбраните солфежи в първа част от поредицата, съдържат откъси от най-известните художествени произведения на българските композитори от първо и второ поколение. Използвани са ярки образци от творчеството на: **Емануил Манолов, Ангел Букорещлиев, Панайот Пипков, Добри Христов, Александър Кръстев, Александър Морфов, Маестро Георги Атанасов, Никола Атанасов, Петър Динев, Андрей Стоянов, Асен Карастоянов, Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Веселин Стоянов, Филип Кутев, Георги Димитров, Любомир Пипков, Георги Златев-Черкин, Марин Големинов, Светослав Обретенов** и др.

В ладовоинтонационно отношение в първа част на пособието, са подбрани откъси в натурален мажор¹⁴ и минор¹⁵, в сменящи се тоналности¹⁶, хармоничен и мелодичен минор¹⁷, дорийски¹⁸ и фригийски¹⁹ лад, сменящи се ладове²⁰, алтерации в мажор²¹ и минор²², ладова променливост, употреба на звукови редици с различни опорни тонове и различен интервалов строеж (например нотен пример № 2), интервалови скокове²³, солфежи с модуляции (например нотен пример № 3) и бързи смени на тоналностите (например нотен пример № 4).

Нотен пример № 2

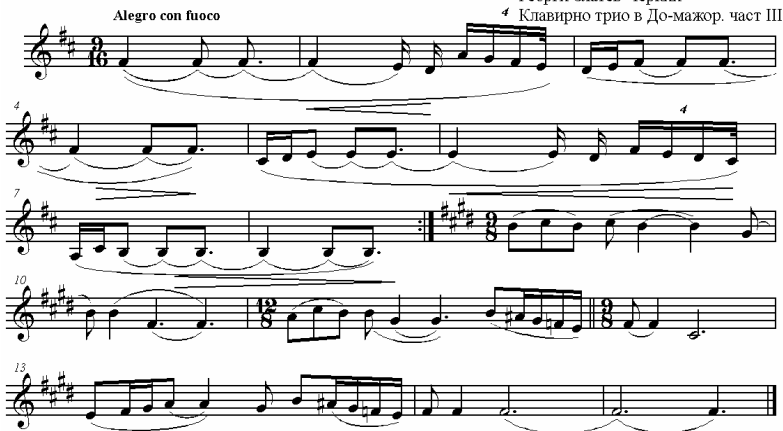
П. Владигеров - "Виша се й гора" - хорова песен

The musical score is written in G major (one sharp) and 3/4 time. It consists of three staves. The first staff begins with the tempo marking "Andante con moto" and a quarter note equal to 56. The second staff starts with a piano dynamic marking "p". The third staff includes the instruction "un poco piu mosso". The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Нотен пример № 3

Alegro con fuoco

Георги Златев-Черкин
Клавирно трио в До-мажор, част III

Нотен пример № 4

Scherzando

Парашкев Хаджиев
из балета "Сребърните пантофки"

Степента на солфеджна трудност в нотен пример № 4 се дължи на извънладовата организация на тонововисочинните отношения в мелодията. Постигането на интонационна точност при вокално възпроизвеждане на възходящите хроматични движения, следвани от низходящи скокове, изискват интервалов анализ и необходимост от търсене на опора в трайната представа за мелодичните интервали. Преодоляването на това поражда необходимост от продължителна работа за създаване на нови слухови навици, обогатяващи музикалния опит и подготвящи възприятията към интонационните особености на музиката от ХХI в.

Проблемът за практическото овладяване на неравноделните метруми и размери в първа част от „Избрани солфеджи из творчеството на българските композитори”, е осъществен чрез използване на едногласни, двугласни,

тригласни и четиригласни примери от най-ярките инструментални, камерни и вокални творби на композиторите от първо и второ поколение. При подбора на музикалния материал, авторите използват откъси съдържащи интересни метроритмични проблеми, сложни разнообразни ритмични и променливи размери. Включени са следните неравноделни размери: $5/8^{24}$, $5/16^{25}$, $7/8^{26}$, $7/16^{27}$, $8/8^{28}$, $8/16^{29}$, $9/8^{30}$, $9/16^{31}$, $11/8^{32}$, $14/16^{33}$ и художествени примери в променливи неравноделни размери³⁴. Важен методически момент, на който авторите акцентират, е точността на изпълнение на солфежите в метроритмично отношение. То се постига чрез анализ. Музикалният материал е възможност за вникване и осмисляне на мелодико-интонационните и метроритмичните особености на българското композиторско творчество.

Във втората част на гореспомнатото пособие, са приложени откъси от произведения на третото поколение и младата генерация български композитори – от петдесетте години на ХХ в. Срещаме имената на: **Йоско Йосифов, Парашкев Хаджиев, Илия Илиев, Димитър Петков, Виктор Райчев, Тодор Попов, Александър Райчев**, както и на **Стефан Ременков, Петър Ступел, Константин Илиев, Симеон Пиронков, Димитър Тъпков, Жул Леви, Пенчо Стоянов, Красимир Кюркчийски, Милчо Левиев** и др. Тук примерите се отличават със значителни усложнения по-отношение на музикалния език.

Нотен пример № 5

Lento $\text{♩} = 76$

Милчо Левиев
из музика към филма "Горещо пладне"

Предложеният откъс изисква нова нагласа за тоново мислене. Особеностите относно хоризонталната и вертикална организация на тоновете са причина за активно интервалово мислене и съпоставяне фонизма на звуковите комплекси. Приспособяването на слуха към различни интонации и ритми съдейства за преодоляване на слуховата инерция и изграждане на активността му.

В ладоинтонационно и метроритмично отношение солфежният материал се характеризират с голямо разнообразие. Активно се използва хроматика, по-съвременни интонации, големи мелодични скокове, дисонантни съзвучия, сложна ритмика и метрика, паралелни квартови и квинтови хармонични интервали, додекафоничен и атонален строеж.

Нотен пример № 6

Константин Илиев
из Втори струнен квартет

Бавно

Солфежната сложност произтича от липса на ладова и тонална опора, от неочаквани низходящи и възходящи мелодико-интервалови скокове. Те пораждаат необходимост от интервалово мислене.

В интонационно отношение наблюдаваме по-рядко кореспонденция с музикалния фолклор. Палитрата на хармонични средства е обогатена. Увеличена е ролята на ритъма. Всичко това съдейства за повишаване ефективността на учебния процес и допринася за постигане на едно значително по-високо ниво на обща музикална подготовка на учащите се. От друга страна, художествените примери запознават обучаваните със съвременното българско музикално творчество, с което се разширява тяхната музикалната култура.

Солфежният материал в неравноделни метруми и размери заема значителна част³⁵. Включени са следните: $5/8^{36}$, $7/8^{37}$, $7/16^{38}$, $8/8^{39}$, $9/8^{40}$, $10/16^{41}$, $11/16^{42}$, и голям брой солфежи в променливи размери⁴³.

Взаимовръзката между българското композиторско творчество и обучението по солфеж намира ярко приложение в „**Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми**” на Асен Диамандиев. Тук идеята е реализирана в теоретико-практически аспект, многостранно и всеобхватно. В разделите: „Двуглас”, „Триглас” и „Четириглас”, са използвани обработки и хармонизации на **Стефан Кънев, Николай Кауфман, Петър Крумов, Здравко Манолов, Цветан Цветанов, Филип Кутев, Марин Големинов, Асен Диамандиев, Красимир Кюркчийски, Иван Спасов, Милчо Левиев** и др. При подбора на музикалния материал авторът взема под внимание овладяване на следната специфична особеност на българския национален народнопесенен стил:

„Доколкото се среща мелодическо движение по тоновете на различни акорди, тяхното отношение и връзка в качеството им на устойчиви и неустойчиви степени, както и тяхното отвеждане не е в духа на класическата функционална акордика, а се регулира по силата на хоризонталните диатонически връзки на тоновете помежду им и спрямо тониката. Тук няма усещане за доминантова функция, съответно липсва и концепция за чувствителен тон, а действуват по-други, специфични, низходящо насочени ладови тежнения”⁷⁴. Обособен е раздел „Откъси от произведения на българските композитори, приспособени за солфежиране и музикални диктовки”. Като художествен материал в него са използвани освен автентични народни мелодии и песни и откъси от произведения на **Добри Христов, Асен Карастоянов, Петко Стайнов, Панчо Владигеров, Филип Кутев, Веселин Стоянов, Димитър Ненов, Любомир Пипков, Александър Райчев, Парашкев Хаджиев** и др. Те включват едногласни, двугласни и тригласни построения, които целят приобщаване към типа на ладова организация, мелодико-интерваловата специфика и метроритмика на българската народна песен, както и на творчеството на българските композитори. Откъсите от творби на българските композитори са по-усложнени в метроритмично отношение. От значение е овладяването на особеностите на многогласието в професионалното творчество. Изключителното разнообразие, което те предлагат, не може да се пренебрегне. То се оказва едно незаменимо средство, което създава навици и умения за добро солфежиране доближава и държи обучаваните най-близо до българското народно творчество по чувства, вкус и предпочитание. Значителен дял от музикалният материал заемат хармонизации и обработки на народни песни от: **Цветан Цветанов, Стефан Кънев, Филип Кутев, Николай Кауфман, Петър Крумов, Христо Тодоров, Асен Диамандиев, Красимир Кюркчийски, Иван Спасов, Милчо Левиев** и др.

Тази тенденция продължава в пособието „**Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми**” от Асен Диамандиев и Дора Славчева. Целящи приобщаване към разнообразието на ладови структури, метроритми, многогласие и орнаментика, които създават характерната интонационна атмосфера на българския стил, са неизчерпаем източник на свежест и красота. Музикалният материал застъпва освен автентичен фолклорен материал, обработки и хармонизации на народни песни и откъси от произведения на българските композитори. Включени са следните автори: **Филип Кутев, Николай Кауфман, Асен Диамандиев, Пламен Арабов, Цветан Цветанов, Стефан Димитров, Иван Вълев, Петър Крумов, Николай Стойков, Красимир Кюркчийски, Здравко Манолов, Иван**

Спасов и др. Откъсите поставят редица солфеджни задачи, изискващи сравнително добра ориентация в областта на теорията и българската народна музика. Дават реални възможности за осмисляне и съпоставяне на ладовоинтонационните и метроритмичните особености на музикалния ни фолклор и композиторското творчество, способстват за приобщаване и задълбочаване на връзката на обучаваните с неговата специфика и неповторимост. Систематизирани по трудност в отделни раздели, музикалните диктовки – едногласни, двугласни и тригласни, са ефикасно средство за възпитаване на музикалния слух.

Усвояването на специфичните особености на музикалния фолклор, чрез приложение на примери от българското композиторско творчество, намира приложение в солфеджното пособие на **Дора Славчева** – „**Диктовки по солфедж 88+22**”. В него е застъпен проблемът за овладяване на неравноделните метруми и размери. В раздел втори – „Диктовки в неравноделни размери” – са включени 22 авторски мелодии, съдържащи неперидично променливи размери: $5/8$, $7/8$ и $9/8^{45}$. С тях се цели изграждане на умения и навици за слухово осъзнаване на метроритмичното разнообразие в българския музикален фолклор, а също така и адаптирането му в теоретичен и практически аспект към обучението по солфедж. Работи се върху изграждане на активен меторитмичен усет на базата на голямото богатство и уникалност в закономерностите на българското музикално творчество – народно и композиторско.

Значителен е броят на обработките на народни песни в сборника на **Дора Славчева** „**Курс за изучаване на диктовки в неравноделни размери**”. Музикалните примери в раздел „Многоглас” съдържат авторски двугласни и тригласни диктовки и обработки от следните композитори: **Николай Кауфман**, **Асен Диамандиев**, **Николай Стойков**, **Петър Крумов**, **Иван Вълев**, **Здравко Манолов**, **Пламен Арабов** и др. Чрез тях се съчетава овладяване многообразието на неравноделните размери и усет за многогласие. Работата е свързана с изучаване на интервалите. Застъпени са и ладовите особености в бит народна музика, без значителни усложнения от интонационно естество. Така изучаването на този тип диктовки съдейства както за теоретично овладяване специфичните особености на народното ни творчество, така и за цялостното развитие на музикалния слух на обучаваните.

Сборникът „**Обработки на народни песни за часовете по солфедж**” на **Нина Начева**, предоставя възможност за обогатяване на солфеджната литература с една от формите за приспособяване на народното творчество

към съвременността и модерното мислене – обработките. Обособили се през петдесетте години, в наши дни те представляват самостоятелен жанр. Техните изразни средства са обогатени и така народните песни придобиват нов облик. Тук срещаме имената на следните автори: **Филип Кутев, Асен Диамандиев, Стефан Кънев, Николай Кауфман, Красимир Кюркчийски, Милчо Левиев, Николай Стойков, Пенчо Стоянов, Христо Тодоров, Петър Льондев** и др. Ако трябва да търсим мотивация за приложението им в професионалното обучение по дисциплината солфедж, като най-значително обстоятелство, ще посочим разнообразието и богатството на фактурата. Тя съдейства за развитие и усъвършенстване на един от сложните педагогически проблеми – усет за многогласие. Разнообразието на фактурата, обогатените изразни средства по отношение на – композиционна структура, на многогласие, на мелодична линия и на темброво разнообразие, са мотивация за приложение на обработките в професионалното обучение по дисциплината солфедж. Те са още една възможност, която фолклорната култура разкрива пред солфеджната методика. Подбраният музикален материал поставя следните основни задачи:

– Развитие на музикалния слух да се осъществи на базата на спецификата и взаимодействието на фолклора с професионалното музикално мислене.

– Овладяването на интонационните и метроритмичните особености на народната музика да се осъществи чрез съвременна и обогатена система на изразните средства, които предлага обработения фолклор.

– Ладовото разнообразие (пентатоника, диатоника, хроматика), както и неповторимата орнаментика са подходящо средство за формиране на ладов и мелодичен слух.

– Употребата на дисонантни, нетерцови съзвучия, на секундова и квартова хармония, освободена от класическите функционални връзки, както и изключително богата палитра от полифонични и хармонични средства, са подходящо средство за ориентация на бъдещите педагози в сложността на съвременната фактура.

В моята педагогическа работа по теория на музиката и солфедж, със студентите от специалностите Начална училищна педагогика, Предучилищна педагогика и Предучилищна и начална училищна педагогика във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, през периода 1985–2008 г., за овладяване на ладовоинтонационните особености и най-често срещаните неравноделни метруми и размери, от посочените практически издания използвам основно

„Солфежи на народностна основа” – част първа. Предназначени за подготовката на изучаващите тази дисциплина, те напълно отговарят на съвременните изисквания на солфежната методика. Чрез тях развитието на музикалните способности се осъществява на основата на адаптирани към солфежното обучение особености на националната ни музикална култура.

При обучението по солфеж в специалността Педагогика на обучението по музика в периода 1992–2009 г., във връзка с овладяване на специфичните особености на българското народно и композиторско творчество, от гореизброените пособия използвам художествен материал от: „Солфежи на народностна основа” втора част; „Музикални диктовки на народностна основа”; „Метод за възпитание на музикалния слух върху български народни интонации и метроритми”; „Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми”; „Начални солфежи”, част: пета, шеста и седма”; „Солфежи, част осма”; „Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи”; „Курс за изучаване на едногласна диктовка”; „Курс за изучаване на двугласна диктовка”; „Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка”; „Избрани солфежи из творчеството на българските композитори”; „Курс за изучаване на диктовки в неравноделни размери” и „Обработки на народни песни за часовете по солфеж”. Чрез този музикално-художествен материал се решават успешно целите и задачите на обучението по солфеж – обучаваните се запознават с характерния колорит, с мелодическата, с метрическата и ритмическата специфика на музикалното ни наследство, съхранява се неговата специфика. Практиката доказва, че ладоинтонацията и метроритмиката в българските народни песни и композиторското творчество, самобитността, неповторимостта и красотата им провокират интереса на обучаваните към солфежните дейности. Фолклорните образци и откъсите от българското композиторско творчество са ефективно средство за осъществяване задачите на професионалното обучение. Големият интерес, с който те се възприемат, ги превръща в ефективно средство за музикалнослухово развитие.

Заклучение

Проведеното изследване и изложените разсъждения, налагат следните обобщения:

– *Творчеството на българските композитори заема значителен дял в художествения материал при обучението по солфеж.* Основание за това ни дава немалкият брой издадени пособия, включващи художествени

примери от българските композитори. Отразяващи тристранната връзка между българския музикален фолклор, история на българската музика и солфеджното обучение, те засягат един актуален проблем – възпитаване на музикалния слух на народността основа.

– *Ползването на откъси от творчеството на българските композитори осъществява връзка между миналото, настоящето и бъдещето, в проблематиката на научните търсения в областта на музикалната педагогика.*

– *Откъсите от тези творби способстват за придобиване на теоретични знания за съвременната музикална система – за тоново-височинните последования закономерности и тяхната организация в разнообразни ладови структури с функционални отношения опорност-неопорност; тяхната метроритмична организация и организацията в съзвучия с богат, цветист тонизъм; различни видове фактури т.е. усвояване на музикално-изразните средства.*

– *Специфичните стилистични особености на българския музикален фолклор, обуславяни от сложността на интонации, ладови закономерности, многогласие и метроритми, вплетени в българското композиторско творчество, са ефективно средство за осъществяване целите и задачите на обучението по солфедж. Художественият материал от творчеството на българските композитори винаги, е било и ще остане значим при решаване целите на музикалното възпитание – развитие на основните музикални способности: ладов усет, метроритмичен усет и музикално-слухови представи. Ще способства за придобиване на слухово-интонационен опит и подготвяне възприятията към интонационните проблеми на музиката на XXI в. Благодарение на него се изграждат представи за някои най-типични белези и особености в музикалното ни творчество от различни композиторски школи – мелодика, метроритмика, ладовоинтонационни и структурни особености, форми на многогласие, орнаментика и др. Възпитава се музикално мислене и вкус, основаващо се на богатството на българската музикална култура.*

– *Приложението на българското композиторско творчество в обучението по солфедж разкрива перспективи за интензификация на учебния процес. За да се преодолее дистанцията до съвременната музикална култура е необходимо да се осъществи сравнително бърза еволюция на музикално-слуховото развитие на обучаваните. С оглед на това се налага непрекъснато обогатяване на художествения материал с откъси от произведения в различни стилови направления. Те благоприятстват за*

разширяване на образователно-възпитателната функция на обучението по солфеж.

– *Възможностите, които предоставя българското композиторско творчество в солфежното обучение, способстват за преустройство и демократизация на образованието.* Взаимовръзката между него и музикалният фолклор е актуален процес, който продължава да се развива и усъвършенства. Застъпване на стилистичните особености в сферата на попмузиката и джаза е удачно средство за разширяване периметъра на солфежната литература.

В последните години българската солфежна система включва редица глобални проблеми на слуховото възпитание. Те се базират на новите явления и особеностите, преди всичко на съвременната българска музика, затова изискват по-високо равнище на слуховото възпитание. За да се преодолее дистанцията до съвременната музика, е необходимо да се осъществи еволюция на музикалнослуховото развитие. Но каквито и пътища да поеме българската солфежна методика като цяло, процесите на адаптация на ладовоинтонационните и метроритмичните особености на българския музикален фолклор и композиторското творчество, продължават да се развиват и усъвършенстват.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. *П. Минчева*. Възпитаване на музикалния слух чрез българския музикален фолклор – I глава „Проблемата за възпитанието на музикалния слух върху основата на родния фолклор в исторически аспект. С., ДИ НП, 1985.

² Вж. *Минчева, П.* Възпитаване на музикалния слух чрез българския музикален фолклор. С. ДИ НП, 1985

³ *Пеев, И., А. Диамандиев*. Музикални диктовки на народностна основа – едногласни. С., НИ, 1952, с. 4.

⁴ Например: № 24.

⁵ Например: № 14, 20, 50, 62.

⁶ Например: № 48.

⁷ Например: № 58.

⁸ Например: № 52.

⁹ Например: № 14, 20, 24 31, 32, 33, 43, 46, 48, 50, 52, 62.

¹⁰ Например: от № 19 до № 23, № 71, 72, 100, 123, 127 и др.

¹¹ Например: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 17, 26, 27, 28, 36, 38, 39, 40, 80, 93, 105, 106, 107 и др.

¹² *Пеев, И., З. Манолов.* Курс за изучаване на едногласна диктовка. С., НИ, 1974, 3–4.

¹³ Например: от № 219 до № 245.

¹⁴ Например: № 5, 29, 31, 70, 116, 119, 140, 205 и др.

¹⁵ Например: № 44, 46, 76, 85, 92, 97, 100, 113, 121, 133, 134 и др.

¹⁶ Например: № 7, 16, 24, 45, 77, 88.

¹⁷ Например: № 9, 51, 60, 61, 62, 86, 91, 94, 115, 123, 199.

¹⁸ Например: № 22, 98, 114, 183, 195, 197, 213, 274, 275, 278.

¹⁹ Например: № 107, 178.

²⁰ Например: № 15, 30, 49, 57, 58, 59, 93, 99, 106, 110, 111, 112, 118, 157, 175, 180, 184, 212, 214 и др.

²¹ Например: № 30, 49, 59, 111, 175, 184, 212, 225, 227 и др.

²² Например: № 13, 21, 28, 33, 48, 74, 75, 131, 152, 268.

²³ Например: № 120, 122, 125, 128, 151, 153, 155, 159, 167, 189, 191, 198, 210, 215 и др.

²⁴ Например: № 8, 11, 12, 20, 22, 25, 53, 83, 86, 118, 216.

²⁵ Например: № 111, 196.

²⁶ Например: № 16, 27, 43, 110, 123, 158, 230.

²⁷ Например: № 6, 35, 36, 79, 89, 95, 184, 202.

²⁸ Например: № 75, 107, 215, 218.

²⁹ Например: № 244.

³⁰ Например: № 29, 78, 224.

³¹ Например: № 139, 182, 242.

³² Например: № 31, 158, 178, 179.

³³ Например: № 88.

³⁴ Например: № 33, 56, 68, 69, 124, 172, 193, 205, 208, 212, 219, 245.

³⁵ Едногласни — № 6, 16, 17, 19, 23, 25, 28, 31, 59, 62, 81, 82, 157, 170, 205, 207, 232, 296; Двугласни — № 165; Тригласни — № 36, 75, 158, 163, 169, 188; четиригласни — № 8, 9, 33, 46, 79, 219, 229.

³⁶ Например: № 31, 46.

³⁷ Например: № 8, 19, 64, 134, 137, 139, 141.

³⁸ Например: № 165.

³⁹ Например: № 36, 81.

⁴⁰ Например: № 8, 161, 168, 330.

⁴¹ Например: № 207.

⁴² Например: № 16, 109.

⁴³ Например: № 6, 9, 16, 17, 23, 25, 28, 33, 82, 147, 156, 157, 163, 169, 188, 205, 219, 229, 232, 301, 320.

⁴⁴ *Диамандиев, А.* Метод за възпитаване на музикален слух върху български народни интонации и метроритми. С., ДИ „Музика“, 1976, с. 4.

⁴⁵ Например: № 1–22.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Диамандиев, А.* Метод за възпитание на музикалния слух върху български народни интонации и метроритми. С., Музика, 1973.
2. *Диамандиев, А., Д. Славчева.* Музикални диктовки върху български народни интонации и метроритми. С., Музика, 1983.
3. *Начева, Н.* Обработки на народни песни за часовете по солфеж. В. Търново, Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий”, 2000.
4. *Пеев, И.* Солфежи на народностна основа. ч. I. и ч. II. С., ИМ, 1982.
5. *Пеев, И., А. Диамандиев.* Музикални диктовки на народностна основа – едногласни, двугласни, тригласни. С., НИ, 1952.
6. *Пеев, И., А. Диамандиев, З. Манолов.* Начални солфежи, ч. I, ч. II. С., НИ, 1960.
7. *Пеев, И., А. Диамандиев, З. Манолов.* Начални солфежи, ч. III, ч. IV. С., НИ, 1961.
8. *Пеев, И., А. Диамандиев, З. Манолов.* Начални солфежи, ч. V., ч. VI. С., НИ, 1962.
9. *Пеев, И., А. Диамандиев, З. Манолов.* Начални солфежи, ч. VII. С., НИ, 1964.
10. *Пеев, И., А. Диамандиев, З. Манолов.* Солфежи, ч. VIII. С., НИ, 1965.
11. *Пеев, И., А. Диамандиев.* Двугласни, тригласни и четиригласни солфежи. С., ДИ, НИ, 1965.
12. *Пеев, И., З. Манолов, Св. Кръстева.* Курс за изучаване на двугласна диктовка. С., НИ., 1968.
13. *Пеев, И., З. Манолов.* Курс за изучаване на тригласна и четиригласна диктовка, С., НИ, 1972.
14. *Пеев, И., З. Манолов.* Курс за изучаване на едногласна диктовка. С., НИ, 1974.
15. *Попдимитров, К., Зв. Йонова-Тодорова.* Избрани солфежи из творчеството на българските композитори ч. I, ч. II. С., НИ, 1973, 1966.
16. *Славчева, Д.* Диктовки по солфеж 88+22. Пловдив, 1992.

ВЪЗПИТАВАНЕ НА МУЗИКАЛЕН СЛУХ
НА НАРОДНОСТНА ОСНОВА, ЧРЕЗ ТВОРЧЕСТВОТО
НА БЪЛГАРСКИТЕ КОМПОЗИТОРИ

НИНА НАЧЕВА

Резюме

В студията е разработен проблемът за мястото и значението на българското композиторско творчество в обучението по солфедж. Разкрити са възможностите, които то предоставя при работата за слухово възпитание, за обогатяване на музикалния опит и подготвяне на възприятията към интонационните проблеми на музиката на ХХI в. в сферата на професионалното музикално възпитание. Паралелно с това са проучени и анализирани значителен брой практически солфеджни пособия, които са ползвани като информационни източници.

Изследването има за цел да запознае бъдещите педагози с една от актуалните тенденции в областта на солфеджната методика.

EDUCATION OF THE MUSIC EAR OF NATIONAL BASE
BY THE BULGARIAN COMPOSER'S WORKS

NINA NACHEVA

Summary

This study develops the problem of the place and significance of the Bulgarian composer's works in the solfeggio lessons. The opportunities which it gives in the work with auditory education, with expanding the musical experience, and training the senses for perception the intonation matters of 21st century music in the field of the professional music education are revealed in it. In parallel with this a considerable number of practical solfeggio tools, which were used as sources of information, were studied and analyzed.

The study aims to introduce to the future pedagogues one of the contemporary trends in the sphere of sofeeggjo methodology.